

L'EPIDÈMIA DEL 1530 AL MARESME, UN BUIT HISTORIOGRÀFIC

Benet Oliva

RESUM

Les epidèmies de pesta han estat les pandèmies més devastadores que s'han patit en la història de la humanitat. A casa nostra, en destaquen especialment tres: la dels volts del 1348, la del 1530 i la del 1652. En cadascuna, el cost en vides humanes va ser espectacular. Amb tot, la més desconeguda és la dels voltants del 1530. Molts estudis del segle XVI amb prou feines la destaquen. Per què? Falten llibres d'òbits d'aquells anys, a la major part dels arxius parroquials de la comarca. Només n'hi ha en quatre que sí que en conserven: Alella, Cabrera, Vilassar i Llavaneres. També tenim dades de Premià i Argentona, però són força incompletes. Segons les circumstàncies de cada indret, entre un 20 i un 50% dels habitants van resultar morts. Amb un daltabaix com aquest, tenir en compte els efectes d'aquella epidèmia és imprescindible en qualsevol interpretació del segle XVI: el 1530 és un moment de frontissa, una cloenda de la crisi baixmedieval i l'inici de la recuperació de l'època altmoderna, gràcies al període tranquil d'epidèmies que té lloc fins al 1557.

PARAULES CLAU

Epidèmies - Maresme - mortalitat catastròfica - registres parroquials - causes de mort

ABSTRACT

Plague epidemics have been the most devastating pandemics suffered in human history. In our country, three stand out in particular: the one around 1348, the one around 1530 and the one around 1652. In each of them, the cost in human lives was spectacular. However, the most unknown is the one around 1530. Many studies of the 16th century barely highlight it. Why? Books of obituaries from these years are missing from most of the county archives in the county. There are only four that do survive: Alella, Cabrera, Vilassar and Llavanes. We also have data from Premià and Argentona but they are quite incomplete. Depending on the circumstances of each place, between 20 and 50% were killed. With such ups and downs, to contemplate the effects of this epidemic is essential in any interpretation of the sixteenth century: 1530 is a time of hinge, a conclusion of the low medieval crisis and the beginning of the recovery of the high modern era thanks to the period with less epidemics taking place until 1557.

KEYWORDS

Epidemics - Maresme - catastrophic mortality - parish records - causes of death

“Lo any 1529, per ser la collita del forment stèril, començà fam u juntament pestilència en algunas parts de España: y en bona part de Cathaluña. Lo any 1530 fou en tota Cathaluña tal la fam y pestilència que era compassió. Algunas personas que en ella se trobaren, me han referit, que era llàstima veurer la gent que moria de fam y de Pestilència.”

Pere Gil
Geografia de Catalunya

Buit historiogràfic

Les epidèmies de pesta han estat les pandèmies més devastadores que s'han patit en la història de la humanitat. A casa nostra, destaquen especialment tres grans epidèmies: la dels volts del 1348, la del 1530 i la del 1652. Totes van precedides de canvis climàtics significatius. En cadascuna, el cost en vides humanes va ser espectacular. Amb tot, la més desconeguda és la dels voltants del 1530. Molts estudis del segle XVI amb prou feines la destaquen. A la manca de dades de mortalitat, s'hi afegeix la compartimentació acadèmica: potser el 1530 és massa tard per als medievalistes i massa aviat per als modernistes.

En el cas català, trobem l'anàlisi de la primera meitat del segle XVI de **Pierre Vilar** centrat en les dades de Barcelona ciutat, les úniques de què devia disposar, amb les quals ens ofereix una panoràmica: "En 1501, una pesta de set mesos va produir, només a la capital, 2.619 víctimes; el 1507, l'escassetat d'aliments combinada amb pesta va fer 86 morts per febrer, 635 per març, 736 a l'abril, 1.595 per maig, 396 per juny, amb una lleugera recuperació per novembre; en 1515 i 1519, l'epidèmia fou més lleu (992 morts en total per a l'any 1515); en 1520, de maig a setembre, les morts pujaren a 1.519, i el 1521 va reaparèixer el mal; se li atribueixen més de 6.000 víctimes, amb un màxim de 160 per dia, amb exclusió dels hospitals; no es disposa de detalls sobre la cresta de la mortalitat del 1525, en canvi per a la del 1530 hi ha xifres: 6.174 víctimes a Barcelona. Segueix una certa treva, que ens permet considerar l'any del fogatge del 1553 com probablement favorable."¹

Jordi Nadal i Emili Giralt segueixen la mateixa línia centrada només en la capital: "... fins a arribar a les grans epidèmies de què tractarem més endavant, la capital catalana fou víctima de la pesta els anys 1483, 1489-1490, 1494, 1497, 1501, 1515, 1520 i 1530. És a dir, que en una etapa de menys de cinquanta anys, el mal es presentà vuit vegades, amb una periodicitat mitjana que a penes supera el quinquenni... El darrer d'aquells anys, el 1530, a Barcelona el contagi va fer exactament 6.250 víctimes en poc més de quatre mesos... l'equivalent a la quarta o la cinquena part de la població. Evidentment, una ensulsiada com aquesta no es podia superar fàcilment."²

José Luis Betrán és qui ha aprofundit millor en el cas barceloní, i amb aquesta taula ha posat en evidència la importància de l'epidèmia del 1529-1530, calculant la intensitat de les crisis demogràfiques a la ciutat al llarg dels segles XVI i XVII, a partir del llibre d'òbits de la parròquia de Santa Maria del Pi:³

1 VILAR, PIERRE: *Catalunya en la Espanya moderna*, Barcelona: ed. Crítica, 1987 (1a ed. 1964), vol. 1, pàg. 316-317.

2 NADAL, JORDI & GIRALT, EMILI: *Immigració i redreç demogràfic*, Vic: Eumo ed., 2000 (1a ed. 1960), pàg. 76-77.

3 BETRÁN MOYA, JOSÉ LUIS: *La peste en la Barcelona de los Austrias*, Lleida: Milenio, 1996, pàg. 90.

Any	Intensitat d'òbits
1501	+137
1507	+351
1515	+95
1520-1521	+144
1528	+109
1530	+574
1558	+142
1564	+63
1589	+114
1614	+73
1651	+246
1684	+76
1697	+59

Ha posat l'accent en els antecedents: “El contagi del 1530 a Barcelona anà precedit d'uns anys marcats per la gravetat que assoliren les crisis de subsistència que, alhora, afectaren també d'una manera imparable la demografia d'altres regions mediterrànies”.⁴ També ha dibuixat un itinerari de l'epidèmia:⁵

Itinerari de l'epidèmia del 1529-1530⁶

Veiem com entra des de França i segueix la costa fins a Barcelona, creuant el Maresme entre el desembre del 1529 i el març del 1530; el mateix camí que resseguien els immigrants occitans, que van augmentar considerablement a partir d'aquell moment, tal com veurem, per omplir el buit demogràfic que va deixar el contagi. Tal com s'explica en un ban del novembre del 1529 que es va llegir pels carrers de Barcelona avisant contra “los gascons, foxencs y francesos venints de parts infectes de pesta de França”.⁷

4 BETRAN, *op. cit.*, pàg. 125.

5 BETRAN, *op. cit.*, pàg. 128.

6 BETRAN, *op. cit.*, pàg. 128.

7 AHCB, Consell de Cent, Registre d'Ordinacions, vol. 14, f. 231-232, ban 22-XI-1529.

Mapa núm. 1
ITINERARIO DEL CONTAGIO DE 1529-1530

Cal afegir la importància del canvi climàtic com a origen i catalitzador de les situacions més greus. **Emmanuel Le Roy Ladurie** ens aporta el marc climàtic que explica la conjuntura de l'epidèmia del 1530 a partir de les dades de les collites de raïm: entre el 1520 i el 1560, hi va haver un llarg període de primaveres i estius càlids, interromputs per tres anys freds que es dedueixen per collites tardanes, des del 1527 fins al 1529.⁸ Le Roy emfatitza la catàstrofe climàtica-humana del 1529-1530 i, citant Pfister, transcriu: "L'estiu del 1529 fou un dels més freds i humits dels darrers cinc segles".⁹ Le Roy també assenyala com "l'any 1529-1530, amb el seu excés d'aigua per tot arreu, no fou bo per al cultiu de blat, i de qual-sevol manera la carestia que seguí no era certament el fet d'un escaldat o una sequera, al contrari". Això comporta males collites, encariment dels preus dels cereals, desnutrició, fam i feblesa física, i, per tant, facilitats per a la difusió de l'epidèmia.

8 LE ROY LADURIE, EMMANUEL: *Historia humana y comparada del clima, Mèxic: FCE, 2017, annex final, "Fechas de vendimias en Borgoña del siglo XIV AL XXI. SERIE CONTINUA (POR VALÉRIE DAUX)"*.

9 PFISTER, CITA *Wetternachhersage: 500 Jahre Klimavariationen und Naturkatastrophen (1496-1995)*, Basilea: Paul Haupt, 1999, pàg. 160-161.

Però algunes d'aquestes epidèmies eren generals i, per tant, arribaven a bona part del país amb incidència desigual, cosa que convertia l'impacte en molt més greu segons el lloc. El problema és detectar-ho, ja que en moltes parròquies encara no es portaven llibres d'òbits o s'han perdut, però es poden fer servir altres fonts auxiliars. Per exemple, a Tarragona trobem, al llibre d'acords municipals del 1530: “És estat cruel temporada que los qui vuy són no-s recorden haver vist tan poca població... Ha morta tanta gent que falten en Ciutat, de ans de les morts fins ara, dos-cents focs” (sobre un total de 749 focs, segons fogatge del 1515).¹⁰

El Maresme

La major part de les monografies comarcals o locals, quan tracten el segle XVI, no fan cap esment especial de l'epidèmia del 1530. Per què? Falten llibres d'òbits d'aquells anys, a la major part dels arxius parroquials de la comarca. Només n'hi ha quatre que sí que en conserven, tot i que amb notables forats: Alella, Cabrera, Vilassar i Llaveneres.¹¹ També disposem de dades de Premià i d'Argentona, però són tan incompletes que no les sumarem. Cal matisar que aquests primers registres, més que llibres sacramentals estrictes, semblen registres d'ingressos del rector per enterraments, cosa que pot ajudar a entendre algunes mancances.

Segons el fogatge del 1515, Alella comptava 49 focs, Cabrera 45 focs, Vilassar 75 i els dos Llaveneres 59: sumen 228 focs respecte als 1.140 de la comarca, prop del 20%. És una bona mostra per comprovar si l'epidèmia va tenir un impacte significatiu i les conseqüències. Quant a l'evolució comarcal, en paraules d'Alexandra Capdevila, “una primera aproximació als recomptes de població del conjunt comarcal revela que entre el 1378 i el 1497 la comarca va perdre gairebé un 25% d'habitants. En canvi, entre el 1497 i el 1553 va recuperar un 44% de la població...”.¹² Però què va passar entremig?

---

10 Rnt. SÁNCHEZ REAL, José: “El estado sanitario de Tarragona a fines del siglo XVI”, a *Quaderns d'Història Tarraconense*, 1985, vol. V, pàg. 30.

11 MUÑOZ I PRADOS, FRANCESC & VIDAL I PLA, JORDI: “Els Arxius Parroquials del Bisbat de Barcelona: Fonts per a l'estudi de la demografia catalana”, a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya (Barcelona, del 17 al 21 de desembre del 1984)*, Barcelona, 1984, vol. I, pàg. 19. Alexandra Capdevila i Muntadas: *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII*, Mataró: Fundació Illuro, 2014, pàg. 243-244.

12 CAPDEVILA, *op. cit.*, 2014, pàg. 46.

El cas d'Alella

Alella es mou al voltant d'una seixantena de focs, al segle XIV, però baixa a 44 en el fogatge del 1497 i puja lleugerament fins a 49 el 1515. I aquí ve la sorpresa: és l'únic cas del Maresme que baixa lleugerament en el fogatge del 1553, a 48 focs.¹³ Què havia passat entremig? L'estudi de Carles Díaz i Martí ens facilita les dades a partir del llibre d'òbits corresponent de l'arxiu parroquial d'Alella, i posa en evidència que és el cas més greu de defuncions per l'epidèmia del 1530 a la comarca dels que s'han documentat, amb 129 morts:¹⁴

Any	Òbits	Adults	Albats
1527	5	5	–
1528	14	9	5
1529	12	11	1
1530	129	56	73
1531	5	5	0
1532	2	0	2
1533	2	0	2
1534	5	4	1
1535	11	5	6
1536	10	8	2
1537	7	6	1
1538	5	3	2
1539	8	4	4
1540	5	5	–

13 IGLESIAS I FORT, JOSEP: *La població del Maresme a la llum dels censos generals*, Mataró: ed. Dalmau, 1971, pàg. 31.

14 DÍAZ MARTÍ, CARLES: *La població d'Alella als segles XVI, XVII i XVIII*, Alella: Ajuntament d'Alella, 2006.

Els 49 focs del 1515 equivalen a uns 245 allellencs¹⁵, per tant, els 129 òbits suposen el 53% dels habitants. Un veritable daltabaix. La meitat de la població. Desconeixem els mecanismes singulars que van disparar la mortalitat d'aquesta manera, però aquí tenim el motiu de l'estancament que reflecteix el fogatge del 1553.

Quant a les dades de natalitat, es mantenen semblants:¹⁶

Període	Nombre baptismes	Mitjana per any
1524-1530	79	11,3
1531-1540	117	11,7
1542-1550	105	10,5

Tan sols la immigració va poder cobrir un buit tan important.

El cas de Cabrera

El cas de Cabrera és espectacular. A partir d'una seixantena de focs a mitjan tres-cents, viu una contínua crisi fins a mitjan cinc-cents. Una combinació d'epidèmies, guerres i fams, amb una llarga i esgotadora lluita antisenyorial que costarà diners i esforços a la comunitat, el nombre de focs s'anirà reduint i ho farà més que en altres llocs de la rodalia:¹⁷ els 59 focs del fogatge del 1378 s'hauran reduït a 50 parroquians en la visita pastoral del 1413 i baixaran fins a 35 en la del 1421, que es recuperaran lleugerament en el fogatge del 1497 fins a 38 focs, que ja sumen 45 en el fogatge del 1515 (24 al nucli de Cabrera i 21 al veïnat d'Agell), uns 225 cabrerencs a raó de 5 habitants per foc. Les dades de l'epidèmia són ben evidents:¹⁸

15 DÍAZ, CARLES a partir de les llistes de compliment pasqual, dedueix que les ràtios d'habitants per foc probablement eren més altes que els 5 habitants per foc (pàg. 36-41), però mantindrem els càlculs pels convencionals 5 per homogeneïtzar dades.

16 DÍAZ MARTÍ, CARLES *op. cit.*, 2006, pàg. 165.

17 IGLESIAS I FORT, JOSEP *op. cit.*, 1971, pàg. 31. Roser Salicrú: "Els parroquians del Maresme del 1413 i del 1421. Les visites pastorals com a eina per a la demografia", a VII Sessió d'Estudis Mataronins, Mataró, 1990, pàg. 57-60.

18 CURTO I SOLER, CONRAD: *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i Santa Creu de Cabriels en els segles XVI, XVII i XVIII*, Barcelona: Universitat de Barcelona - Seminari Pere Mata, 2000, pàg. 27.

Any	Albats	Adults	Òbits
1525	4	8	12
1526	3	2	5
1527	13	2	15
1528	3	6	9
1529	3	16	19
1530	37	63	100
1531	0	2	2
1532	1	0	1
1533	0	3	3
1534	0	0	0
1535	0	5	5

100 òbits equivalen al 44%, si calculem sobre els 225 cabrerencs del fogatge del 1515. I gairebé dos terços eren adults. És un nombre molt alt, d'un gran impacte.

Però l'estabilització i la manca de noves epidèmies importants canviaria el panorama. Amb tot, les dades de natalitat són descendents, probablement perquè es tracta d'unes anotacions incompletes:

Període	Nombre de baptismes	Mitjana per any
1522-1530	106	11,7
1531-1540	110	11,1
1541-1550	89	8,9

Tot i això, en el fogatge del 1553 apareixen 50 focs. Han omplert el buit i han pujat lleugerament. Per reduir la mortalitat han après a combatre el contagi i a mitigar les caresties i la fam amb actuacions col·lectives com a comunitat: "Compte de la resepsió del forment per los Jurats de Cabrera comprat en Orgell... per la botiga per lo dit terme... en

l'any XXVIII fins a parro del any XXX... arriba en la plaja de dit terme en lo landro den Alsina de Blanes en que a porta sincuanta quarteres de forment e sincents quarteres de mige de ordi...".¹⁹

Però la reducció de la mortalitat, tot i la reducció dubtosa de la natalitat, no és suficient per entendre-ho: el repoblament amb nouvinguts és l'altra clau. Detectem un conjunt d'establiments que són l'origen de nissagues que experimentaran una gran ascensió social al llarg dels segles XVI i XVII. Per exemple, la mateixa Universitat de Cabrera ven la Casa de Cabrera a Pau Ros.²⁰ Els Ros són una nissaga de pagesos benestants originaris del mas Ros del Cloquer, de Mollet, que al llarg dels segles altmoderns van teixir una xarxa matrimonial impressionant amb diverses nissagues de pagesos benestants de l'entorn barceloní. La seva trajectòria exemplifica com poques com el país es vertebrava socialment i econòmicament al voltant de la ciutat. El 1670, enllaçaran amb els Dalmases, seran coneguts com a *Dalmases i Ros* i consolidaran l'entrada a la noblesa. Un altre exemple és l'establiment en precari del 1559 d'Antic Sarriera a Bartomeu Orriols, fill d'un ciutadà barceloní i inici de la nissaga del mas Orriols, del veïnat de Sant Joan, el descendent de la qual va ser el doctor en Medicina Francesc Orriols, que va presidir el Consell de Cent l'any 1707...

El cas de Vilassar

Estem parlant d'una comunitat de 78 focs, el 1497, i 75, el 1515, que equivaldrien a 375 vilassarencs (a raó de 5 per foc), els quals es mantenen en 75 en el fogatge del 1553.²¹ També aquí, els llibres d'òbits de la parròquia ens permeten detectar una gran mortalitat associada al brot epidèmic del 1530:

Any	Albats	Adults	Òbits
1530	51	64	115
1531	3	24	27
1532	2	5	7
1533	6	3	9

19 ACA-PM-37, not. Joan Cortell, manual comú II (1532-1533), s/n.

20 MIQUEL MODOLELL, JOSEP: *Cabrera de Mar. Castell de Sant Vicenç o de Burriac. Síntesi històrica*, Argentona: Edicions l'Aixernador, Argentona, 1993, pàg. 128, i 1997. Xavier Escura i Dalmau i Josep Maria Rovira i Juan (coautor, redactor del capítol 3 del bloc III): *Cabrera de Mar. Imatge i memòria*. Cabrera de Mar: Ajuntament, 2007, pàg. 180.

21 IGLESIAS I FORT, JOSEP *op. cit.*, 1971, pàg. 31.

1534	2	3	5
1535	1	6	7
1536	0	7	7
1537	0	6	6
1538	0	3	3
1539	0	4	4
1540	0	4	4

Veiem que provoca 115 difunts, un 30%, dels quals 51 són albats (des de maig, ja que d'abans no hi ha dades, tot i que, per comparació amb pobles veïns, deduïm que va començar entre el gener i el febrer). Entre el maig del 1530 i el març del 1531, comptem 142 defuncions, un 38%. Prop d'un terç de la comunitat, en paraules de Conrad Curtó, “una xifra que no seria superada fins a [la gran pesta de] l'any 1651”.²² L'impacte social va ser brutal. Al maig, el primer mes registrat, detectem una especial incidència a la vall de Cabrils, per on devia entrar, amb diversos membres morts dels Tolrà, els Verivol, els Rafart i els Abril, i a la vall de Vilassar només destaquen els Çabater.²³

Per reposar-se d'aquest gran daltabaix i com a mecanisme autoregulator, la natalitat augmenta fins a la dècada del 1550:²⁴

Període	Nombre baptismes	Mitjana per any
1521-1530	140	14
1531-1540	210	21
1541-1550	224	22,4

²² CURTO I SOLER, CONRAD *op. cit.*, 2000, pàg. 55-63.

²³ APSG-VD, manual òbits 2.

²⁴ CURTO I SOLER, CONRAD: *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i de la Santa Creu de Cabrils, en els segles XVI, XVII i XVIII*, Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1990, pàg. 441 i 449. Alexandra Capdevila i Muntadas, *Entre la vinya i el comerç. Els orígens de l'expansió econòmica del Maresme a l'època moderna*, Girona: Documenta Universitaria, 2010, pàg. 45.

Però, a més, hi ha gairebé dos segles d'experiències acumulades i han après a combatre les epidèmies. Per exemple, detectem al llibre de comptes del Comú despeses diverses de l'any 1563 per a guàrdies del morbo i fossers per combatre el contagi. També contra les caresties fan compres col·lectives: per exemple, l'any 1524 trobem una època per la qual paguen a dos teianencs la compra de vint quarteres de cereals, o, l'any 1546, el senyor del castell Miquel Desbosc avança 40 lliures a la Universitat “emprades per comprar blat per la comunitat de Vilassar”.²⁵

A més, la incipient reactivació econòmica requeria mà d'obra nouvinguda per a les activitats agràries dels masos tradicionals i per a les noves activitats, com els forns de vidre. Per tant, tot i no disposar de dades quantitatives, els indicis apunten que durant aquests anys augmenten el nombre de vilassarencs dedicats a activitats menestrals. Detectem clars indicis d'immigració per omplir el buit, com una llista de “Los considerats strangés en la peròquia de Vilasar 1539” que suma 38 nouvinguts, bàsicament, mossos per als masos i majordomes per a les llars. Una primera onada que s'anirà consolidant i incrementant, tot i que no surten encara als fogatges, elaborats pensant en la fiscalitat, més que no pas en els transitoris. Com a indicis clars, el 1531 el benefici de Santa Maria estableix una casa que s'ha quedat buida situada a prop de l'església cap al nord a l'immigrant occità i mestre de cases Pere Soler, el testament del 1532 del *francès* Joan del Hulmo, l'òbit del 1535 del *gascó* Bernat Brognat, el matrimoni del 1536 de l'occità Bernat Sala amb la vídua del pareire Francesc Oliva filla dels Parera, òbit del 1542 del *gascó* Pera, òbit del 1543 del *francès* Johan, el 1544 testament i òbit del mestre de cases *francès* Andreu de Combectes, òbit el 1545 del *francès* Jonot de la Boxilera, que “morí de pesta”; al llibre de la cort de batllia trobem, l'agost del 1543, unes treves forçades entre francesos o entre francesos i vilassarencs, llegim en la crida pública del 1542 “que no sia ningú gaschó francès o stranger lo qual no sia casat o que tinga casa pròpia o llogada en lo present Principat de Catalunya, qui gosi ni presumescha portar ningú llinatge de armes honestes...”, òbit del 1549 del *francès* Fransi “criat de Miquel des Bosch”, el 1550 els capítols matrimonials entre l'occità Pere Barrera i una filla de la vídua Aulària Ponsa i del mestre de cases *francès* Marcos Galeriu? amb una filla dels Vives...²⁶ Una veritable i pionera allau!

25 APSG-VD, manual 10, f. 183r, 1524; i manual 11, f. 2r, 1546.

26 APSG-VD, òbits 2, f. 32, B. Brognat, f. 48r, 28-IV-1542, Pera, f. 53r, 14-V-1543, Johan, f. 55v, 16-XI-1544, A. de Combectes, f. 60v, 11-VIII-1545, J. de la Boxilera, f. 69v, XII-1548, Fransi...; manual 14, f. 23v, testament de J. del Hulmo; manual 14, f. 48v, 11-VIII-1531, establiment casa a P. Soler; manual 15, f. 119v-122v, 12-II-1536, B. Sala; manual 20, f. 54r-56v, 17-VIII-1550, cap. matrim. P. Barrera & A. Ponsa; i f. 68v-72v, 23-XI-1550, cap. matrim. M. Galeriu? & C. Vives; i caps 6 diversos, s/c, “Los cons[í]derats strangés en la peròquia de Vilasar 1539”. ACA-PM, B-122, llibre de cort de la batllia de Vilassar 1542-1552, f. 4r, 11-IV-1542, crida pública; i s/f, 26-VII-1542, treves entre el *gascó* Bernat Pato i Bartomeu Blanch i Esteve Marqués, 5-X-1542, treves entre Bernat Sala *del regne de França* i Salvador Duran i els Blanch, i 30-VIII-1542, treves entre *francesos*.

També detectem nous establiments que reomplen els buits. Un bon exemple en són els Roure. El pare Bartomeu Roure s'estableix a Vilassar a finals del segle xv i funda un important grup local de paraires; acumulen beneficis i poden establir-se com a pagesos que omplen els buits locals: l'any 1523, al fill Ciprià Roure li estableixen el vell mas Artaguil, i el 1536 el mas Riera de la sagrera, la filla Elionor es casa amb el barber Pere Perull, que l'any 1501 havia comprat el mas Ninole, el fill d'aquests, Jaume Perull i Bonavia, es casa amb Elisabet Bonavia, filla d'un mercader barceloní, el qual li permet entrar com a tal a la matrícula barcelonina i, per exemple, l'any 1551 arrenden junts el terç del delme del castell de Vilassar.²⁷ Un altre bon exemple de reocupació de vells masos medievals buits són els Mayolas: el 1413, Jaume Draper restitueix a Miquel Desbosc el mas Draper, àlies Domènech. L'any 1522, Francesc Desbosc l'estableix al nouvingut Joan Mayolas, i així neix una nissaga que perdura fins a l'actualitat.²⁸ A més, trobem iniciatives que amplien les possibilitats agràries, com les capitulacions del 1540 entre el senyor del castell Miquel Desbosc, el rector de la parròquia i un conjunt de masos de la part alta del nucli urbà, per fabricar un rec d'aigua (la futura mina del castell) a comunes despeses.²⁹

I noves activitats: vers el 1527, el vidrier Joan Reig construeix un forn de vidre a la plana de Vilassar. Ho fa en una peça de terra que està en domini de la rectoria de Caldes d'Estrac i que, per tant, no controlen els senyors del castell. Tots els indicis apunten que havia après l'ofici al forn dels Sala de Vallromanes i la branca barcelonina d'aquests li comercialitzava la producció. En un forn hi treballa força gent i al voltant es generen tot un conjunt d'activitats que a poc a poc aniran formant un nucli d'edificacions, origen del veïnat de mar de Vilassar: els treballadors han de menjar i a vegades dormir-hi, una circumstància que aprofiten els masos Mir i Lladó per esdevenir hostals. Cal mà d'obra, i d'aquí l'important nombre de nouvinguts que hi detectem. Per exemple, el 1534 fa testament, estant malalt, l'immigrant occità Manolot, fill de Gerald Barthomeu, del regne de França. Nomena mar-messors un prevere i el vidrier Joan Reig, al qual recorda que li deu set ducats i mig, per tant, treballa al forn de vidre. Deixa un ducat per al pare i la resta per la seva ànima.³⁰ S'hi formarà una generació de vidriers, com els Tremolet, els quals instal·laran un forn propi a l'actual plaça de Vilassar vers el 1557. I el més important, detectem diversos establiments al voltant del forn per construir-hi cases, sobretot a la segona meitat del cinc-cents. Però Joan Reig mor vers el 1548 i, per manca de fills per portar el negoci, les filles es venen el forn a Jaume Sala, de la nissaga dels vidriers Sala de Vallromanes. Significa la definitiva expansió de l'activitat com a vidriers cap al litoral. A la mateixa època, el seu germanastre Perot Sala

27 El meu llibre *La generació de Feliu de la Penya, Lleida: Universitat de Lleida, 2001, pàg. 58-59.*

28 BC-APMM-325, f. 97r, núm. 14, 23-XII-1413, restitució mas Domènech. APSG-VD, manual 10, f. 125r, 6-IX-1522, establiment del mas Domènech.

29 APSG-VD, manual 18, f. 187v-189v, 2-V-1540, concòrdia i capitulacions.

30 APSG-VD, manual 12, f. 106v, 9-III-1534.

també s'establirà amb un forn a Mataró, a la riera de Cirera, i es casarà amb una filla dels Portell de Mataró. Aquesta expansió al Maresme, acompanyada de la formació mitjançant contractes d'aprenentatge d'una munió de mestres vidriers, origen de les principals nissagues vidrieres de la pròpia comarca, permet la difusió piramidal de l'ofici i, a poc a poc, es va formant el que serà el conegut districte (pre)industrial del vidre Barcelona & Mataró & Granollers de l'època altmoderna.³¹

Es recuperen activitats, anteriors a la crisi, de treball per a l'exterior, com, per exemple, diverses vendes de llenya de masos vilassarencs a barcelonins.³² Així mateix, augmenta la demanda de fusta per construir vaixells reials, com quan fan un tall el 1535 per "traginar fusta per lo dit terme en la fàbrica de las galleres novament fetes en la ciutat de Barcelona".³³

També detectem un augment de les activitats entorn al mar, al voltant d'aquest incipient veïnat, simultaniejades amb les activitats agràries. Així, doncs, trobem els primers indicis de vilassarencs dedicats al comerç marítim, com els Mir de mar. Per exemple, l'any 1533 consta un viatge des de Narbona fins a Barcelona d'Antoni Mir per portar bales de pastell per a un mercader barceloní, o, el 1547, trobem el contracte per aprendre l'ofici de mariner de Joan Coter, fill d'un rajoler del Masnou, amb el "mestre lo art de la mar" Antoni Mir, per tres anys, "navegant hi pescant ab dit Mir o ab qui ell voldrà. També si sie cas que dit Mir li fes fer lo art de pagès...". O construcció de barques, com detectem en el testament de Joana Riera del 1529, quan cita entre els seus deutors "en Torra, qui avie fet un navili al cap de Vilassar... per fusta per lo navili".³⁴

Són dades que sovintegen al voltant dels petits ports del Maresme, una competència clara al port barceloní, amb l'avantatge de suportar menys càrregues fiscals. La reacció barcelonina a aquesta competència *deslleial* és immediata i, així, trobem, ja l'any 1527, com a rèplica, una concòrdia entre els jurats de Mataró, Argentona, Cabrera, Vilassar i Premià per defensar-se conjuntament:

---

31 El meu article "Els Sala: entre vidriers i remences", a *V Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'arqueologia medieval en el Maresme. Actes (11, 12 i 13 de febrer de 2011)*, dins *Felibrejada. Butlletí del Grup d'Història del Casal*, núm. 94, Mataró, 2012, pàg. 135-147.

32 AHPB, sig. 356/9, not. Francesc Martí, manual 1547-1548, s/f, 2-I-1548, venda de Francesc Roldós i Ciprià Roldós a Joan Falgues, causídic de Barcelona, de 200 pesades de llenya; 11-I-1548, venda llenya de Joan Verivol de Vilassar a Joan Falgues de "ducentum parrades grossas de lenya de alzina"; 2-III-1548, venda de Jaume Ysern de Vilassar a Joan Falgues de 30 parrades grossas de llenya...

33 APSSG-VD, manual 11, f. 46r-47r.

34 APSSG-VD, manual 13, f. 11r-12r, 19-IV-1929, testament de Joana Riera.

“Sobre les diferències que te lo Senyor balla de Barcelona ab les leudes de Madiona que té ab la vila de Mataró e ab les dites parròquies, pretenent dit balla que qualsevol robes e mercaderias que vinguen de ponent o de hon se vulla ques posen en la plaja de Mataró o ab qualsevol de les dites parròquies, són obligades en pagar leuda. E per só, los Jurats de la dita vila de Mataró, vist que may en ningun temps tal dret de Leuda no ses pagada, ni solament demanada, ni és memòria de gent que sia stada demanada, ni tal cosa ells dita leudasió no tenen possessió de rebre tal dret, ni altre, ni tampoch les de Mataró ni de les parròquies de dit pagar.”³⁵

Aquesta singularitat de *ports francs* al costat de la ciutat marcarà de manera decisiva el creixement dels pobles de l’andana litoral al llarg de l’època moderna. Uns canvis qualitius que inicien el canvi d’època.

El cas de Llanereres

Jurisdiccionalment, els dos Llanereres pertanyien al patrimoni reial amb privilegi conjunt amb Mataró. La parròquia de Sant Vicenç va ser sufragània de Sant Andreu fins al 1577. Les dades dels fogatges mostren una gran estabilitat aparent, tot i la confusió que pot generar si inclouen o no els dos Llanereres, a excepció del fogatge del 1497, que deu estar equivocad, ja que només compta 8 focs. L’any 1378, suma 62 focs (inclou Sant Vicenç); el 1515, són 34, però no inclou Sant Vicenç, que consta a part, amb 25; per tant, sumen 59; i l’any 1553 arriba a 64 (ja inclou Sant Vicenç).³⁶

A la parròquia de Sant Andreu, es conserva un llibre d’òbits d’entre el 1509 i el 1560, tot i que de fet no està enquadernat, sinó que són plec cosits i força incomplets. Amb tot, les dades que proporciona són prou indicatives:³⁷

Anys	Òbits
1517	5
1521	2
1522	3
1530	62
1532	8

35 ACA-PM-31, not. Joan Robert, comú 1524-1528, f. s/n post f. 231, 3-XI-1527, concòrdia.

36 IGLESIAS I FORT, JOSEP *op. cit.*, 1971, pàg. 31.

37 Dades facilitades per Lluís Albertí i Serra. Font: Arxiu Parroquial de Sant Andreu de Llanereres, llibre d’òbits 1509-1560.

1532	4
1533	6
1534	2
1535	7
1536	7
1537	8
1538	5

Els 59 focs del 1515 equivaldrien a 295 habitants; per tant, només el 1530 van morir un 21%. Van registrar 119 morts en tots aquells anys (molt incomplet), però només del 1530 en van anotar 62, un 52% de tots els registrats: això ja ens dona una idea de quant va impactar als que ho van viure.

Detectem el que semblen els primers òbits pel contagi ja el 17 i el 18 de gener del 1530, quan moren tres membres d'una mateixa família, els probables introductors: un fill i la muller de Sebastià Nadal i Bartomeu Nadal, i més endavant algun altre familiar d'ells...

També disposem de dades de baptismes, tot i que alguns anys estan incomplets:³⁸

ANYS	BAPTISMES	OBSERVACIONS
1520	7	Tots set són de gener fins al 22 de març, després no hi ha cap més registre. Hi ha dues pàgines en blanc
1521	20	
1522	18	
1523	17	
1524	17	
1525	18	
1526	24	
1527	19	
1528	17	
1529	12	

³⁸ Dades facilitades per Lluís Albertí i Serra. Font: Arxiu Parroquial de Sant Andreu de Llavaneres, llibre I de baptismes 1509-1560.

1530	16	
1531	13	
1532	5	Un al juny, dos a l'octubre (bessons) i dos al novembre
1533	15	
1534	18	
1535	5	S'acaba a l'abril
1536	12	
1537	15	
1538	24	
1539	9	?
1540	3	S'acaba al març. Hi ha una pàgina en blanc
1541	10	Del mes de gener salta al de setembre
1542	13	
1543	12	Del març al juliol no hi ha cap registre
1544	12	Del 12 de febrer a l'1 d'octubre no hi ha cap registrat (sis fins al febrer i sis més d'octubre a desembre)
1545	12	Hi ha un baptisme al gener, dos a l'abril i fins al setembre no hi ha cap altre registre
1546	12	Entre gener i febrer hi ha vuit baptismes registrats, i d'octubre a desembre, quatre. De febrer a octubre no hi ha cap registre
1547	21	
1548	13	
1549	8	?
1550	14	

Si només fem servir els anys que semblen complets, detectem un aparent descens de la natalitat, tot i que les mancances en les inscripcions fan dubtar de la fiabilitat de les conclusions:

Període	Nombre de baptismes	Mitjana per any
1521-1530	179	17,9
1531-1540	97 (6 anys)	16,2
1541-1550	61 (4 anys)	15,2

Els casos incomplets de Premià i Argentona

També aquí observem una gran estabilitat demogràfica aparent segons els fogatges: **Premià**, l'any 1378, inclou 49 focs, el 1497 ha baixat a 41, el 1515 es manté a 40 i el 1553 ha pujat fins a 50.³⁹ Però entremig ha passat de tot.

Any	Albats	Adults	Òbits
1520	–	3	3
1521	10	12	22
1522	1	9	10
1523	9	16	25
1524	1	3	4
1525	0	2	2
1526	0	2	2
1527	6	6	12
1528	2	3	5
1529	4	24	28
1530 fins al maig	17	17	34

Sembla obvi que són dades força desiguals, incompletes. I només arriben al maig del 1530, just quan l'epidèmia agafa volada. Tenint en compte que en el fogatge del 1515 surten 40 focs, cosa que suposa uns 200 premianencs, els 34 òbits ja suposen el 17% dels habitants. Però no podem comparar dades tan incompletes amb els altres quatre pobles.

39 IGLESIAS I FORT, JOSEP *op. cit.*, 1971, pàg. 31.

El mateix passa en el cas del llibre d'òbits d'**Argentona**. Els fogatges comptabilitzen 69 focs el 1515, uns 345 argentonins, que pugen a 75 el 1553. Però les anotacions del llibre d'òbits que es conserva són força irregulars:⁴⁰

Any	Albats	Adults	Òbits
1521	–	6	6
1522	–	3	3
1523	6	22	28
1524	–	5	5
1525	–	5	5
1526	–	3	3
1527	–	1	1
1528	–	13	13
1529	–	22	22
1530 Alerta: només fins al juliol	8	45	53
1531 A partir del maig	7	8	15
1532	2	8	10
1533	8	1	9
1534	2	1	3
1535	14	3	17
1536	1	–	–
1537	–	3	3
1538	3	9	12
1539	–	4	4
1540	–	10	10

40 ADB, microfilm llibres sacramentals d'Argentona, òbits segle XVI.

Quant a l'epidèmia del 1530, veiem que ja destaca el nombre d'òbits del 1529, i el 1530, anotant només fins al juliol, ja es dispara a 53. Les anotacions tornen a fer-se a partir del maig del 1531, i comencen: "Los següents moriren de pesta lo any present". Cita tres albats, entre ells "un minyó estranger a casa d'en Camps". Tot seguit, anoten en Pere Cruanyes, na Gràcia Cruanyes i "Arnau Serra, gascó, a casa de dit Cruanyes". Són els primers immigrants anotats.⁴¹ Podem inferir que el nombre de morts va superar el centenar, per tant, la xifra devia estar al voltant d'un 30%, com a Vilassar, i en la línia de la mitjana de la mostra comarcal.

Conclusions

Recapitem. Si ens cenyim a l'any 1530, el percentatge de morts puja a Alella un 53%, a Cabrera un 44%, a Vilassar un 30% i a Llavaneres un 21%. Entre els quatre pobles comptem 277 defuncions. Com que tots quatre sumen 228 focs, aproximadament 1.140 persones, vol dir que els òbits provocats per l'epidèmia de pesta del 1530 suposen una mitjana del 31%. Per analogia, deduïm que, segons les circumstàncies de cada indret, entre un 20 i un 50% dels habitants van resultar morts, una incidència molt desigual, però molt important. Amb tot, recordem que no són registres dels quals puguem garantir l'exhaustivitat de les anotacions.

	Fogatge 1515 Focs	Fogatge 1515 x5= habitants	Òbits 1530	%
Alella	49	245	129	53%
Cabrera	45	225	100	44%
Vilassar	75	375	115	30%
SA Llavaneres	59	295	62	21%
Mostra dels 4	228	1.140	277	31%

Com a primera conclusió, tenir en compte els efectes de l'epidèmia de pesta del 1530 és imprescindible en qualsevol interpretació del segle XVI. El que falten són estudis de cada indret, tot i la manca de llibres d'òbits, ja que, coneixent el marc general i amb fonts auxiliars, es pot reconstruir l'impacte arreu.

41 ADB, microfilm llibres sacramentals d'Argenton, òbits segle XVI, f. 150R-v.

Però també volem remarcar aquesta crisi com una oportunitat de canvi i els seus efectes en aquest sentit. Les dades aportades apunten a un inici de recuperació a partir d'aquest moment. Detectem un creixement natural per omplir el buit creat, en part per augment de la natalitat, en part per reducció de la mortalitat, ja que han après a combatre les epidèmies i la fam, i alhora s'inicia una etapa de bondat climàtica. Però per omplir el buit demogràfic creat és ara quan s'inicia una important onada d'immigrants: sembla que van importar la pesta, però també van repoblar la terra. Aquest repoblament va acompanyat de nous establiments i noves activitats. Són canvis qualitius que inicien el canvi d'època.

Per tant, el 1530 és un moment de frontissa, una cloenda de la crisi baixmedieval i l'inici de la recuperació de l'època altmoderna, gràcies al període tranquil d'epidèmies que té lloc fins al 1557. Com a visió de fons, entre el 1348 i el 1530, la pesta va ser endèmica a Catalunya, però al llarg de la segona meitat del segle XVI i durant el XVII va afectar poques vegades, tot i que de manera molt dura. Aquí tenim la clau del redreç demogràfic que s'inicia ara, juntament amb la immigració d'occitans.

Algunes visions historiogràfiques consideren que la transició cultural europea entre el món medieval i el renaixentista té lloc entre la caiguda de Constantinoble, el 1453, i el retorn de l'expedició de Magallanes del 1522.⁴² Efectivament, aquestes dates poden delimitar un període de transició basat en grans esdeveniments, però per a la gent corrent de casa nostra potser seria més real prendre la referència del 1462, amb l'inici de la guerra civil, i tancar amb l'epidèmia del 1530, com a canvi de cicle vital i inici dels grans trets de l'època moderna.

---

42 Per exemple, José Enrique Ruiz-Domènec: *Entre historias de la Edad Media, Granada: Universitat de Granada, 2011, pàg. 312.*